श्रीमत्सच्चिदानंदगुरवेनमः॥अथतत्वबोधविख्यते॥ वासुदेवेंद्र
योगींद्रंनत्वाज्ञानप्रदंगुरुं॥मुमुक्षुणांहितार्थायतत्वबोधोवि
धीयते १ साधनचतुष्टयसंपन्नाधिकारिणंमोक्षसंधा
नन्तंतत्वविवेकप्रकारंवक्ष्यामः साधनचतुष्टयं
किंनित्यानित्यवस्तुविवेकः इहामुत्रफलभोगविरागः
समादिषट्संपत्तिःमुमुक्षुत्वंचेति नित्यानित्यवस्तु
किं नित्यंब्रह्म तद्व्यतिरिक्तंसर्वमनित्यं अयमेव
नित्यानित्यवस्तुविवेकः विरागकः इहस्वर्गभोगेषु

इच्छाराहित्यं समादिसाधनसंपत्तिःका शमोदमस्तप
स्तितिक्षाश्रद्धासमाधानंचेति॥ शमःकः मनोनिग्रहः
दमःकःचक्षुरादिबाह्येंद्रियनिग्रहः तपःकिं स्वधर्मा
नुष्ठानमेव तितिक्षाका शीतोष्णसुखदुखादिसहि
ष्णुत्वं श्रद्धाकीदृशी गुरुवेदांतवाक्यादिषुविश्वासः
श्रद्धा समाधानंकिं चित्तैकाग्रता मुमुक्षुत्वंकिं
मोक्षोमेभूयादितिदृढइच्छा एतत्साधनचतुष्टय
संपन्नंतत्त्वविवेकस्याधिकारिणोभवति त
त्वविवेकःकः आत्मासत्यस्तदन्यत्सर्वंमिथ्येति

आत्माकः स्थूलसूक्ष्मकारणशरीराद्यतिरिक्तः पंच
कोशातीतः सन्नवस्थात्रयसाक्षि सच्चिदानंदस्वरूपः
सन्नयमस्ति इतिसत्यं आत्मा स्थूलशरीरं किंपंचिकृतंपं
चभूतैकृतंसत्कर्मजन्यं सुखदुःखादिभोगायतनं
शरीरं अस्ति १ जायतेवर्द्धते ३ विपरिणमते ४ अप
क्षीयते ५ विनश्यति ६ इतिषड्विकारवत् एतत्स्थूल
शरीरं सूक्ष्मशरिरं किं अपंचिकृतंपंचभूतैकृतंसत्क
र्मजन्यसुखदुःखादिभोगसाधनं ज्ञानेंद्रियाणिपंच
कर्मेंद्रियाणिपंच प्राणादयःपंच मनश्चैकं बुद्धिरेका च २

वंसमष्टयात्मकाज्ञानिःसहस्तिइति नसूक्ष्मशरीरं कार
णशरिरं किं अनिर्वाच्यानाऽद्याविद्यारूपंशरीरद्वय
स्यकारणमात्रंसत्स्वरूपाज्ञानंनिर्विकल्पस्वरूपं यद्
।स्तित्कारणशरीरंय उपाधिस्तृतीयाऽन्यमात्मा
नमवधारयेत् अवस्थात्रयकिंजाग्रत्स्वप्नसुषुप्त
वस्थाजाग्रदवस्थाका यतोश्रोत्रादिज्ञानेंद्रियैश्चक्षु
रादिविषयैश्चजायतेइतियत्तज्जाग्रदवस्थास्थु
लशरीराभिमानी आत्माविश्वइत्युच्यतेस्वप्ना

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

तस्थाकेतिचेत्॥जाग्रदवस्थायांयद्दृष्टंयच्छ्रुतंतज्ज
नितवासनयानिद्रासमयेयःप्रपंचःप्रतीयतेसा
चप्रावस्थासूक्ष्मशरीरात्मानिआत्मातैजसउच्च
ते अतसुषुप्त्यवस्थाका॥अहंकिमपिनजानामि
सुखेनमयानिद्रानुभूयतेइतियत्सुषुप्तस्थाकारण
शरीरात्मानि आत्माप्राज्ञइत्युच्यते पंचकोशाके
अन्नमयःप्राणमयःमनोमयःविज्ञानमयःआ
नंदमयश्चेति अन्नमयःकः अन्नरसेनैवन्तृप्या ३

अन्नरसेनैवअन्निदृद्धिःप्राप्यअन्नरूपपृथीव्योयद्धि
लीयते तदन्नमयःकोशः स्थूलशरीरं प्राणमयः
कः प्राणादिपंचवायवःवागादिंद्रियपंचकंमिलि
प्राण त्वाविज्ञानमयमयकोशोभवति मनोमयःकः म
नश्चज्ञानेंद्रियपंचकंमिलित्वाभवति मनोमयः
कोशः विज्ञानमयःकः बुद्धिश्चज्ञानेंद्रियपंचकं
मिलित्वाविज्ञानमयःकोशोभवति आनंदमयःको
शःकः एवमेवकारणशरीरंभवत्वाःविद्यास्थलम

लिनसत्वंप्रियादिवृत्तिसहितंसत् आनंदमयः कोशः
एतत्कोशपंचकं मदीयंशरीरंमदीयाः प्राणाः मदीया
बुद्धिमदीयंज्ञानंमितिमदीयत्वेनज्ञायतेमदीयत्वेन
ज्ञायतेतद्यथामदीयत्वेनज्ञानंकुड्यकटकग्रहादिकं
स्वतःभिंनंतथापंचकोशादिकंमदीयत्वेनज्ञानंआ
त्मानन्नवति आत्मास्तर्हिसच्चिदानंदरूपः तत्क च
थंकालत्रयेपितिष्ठतितिसत् चिन्मः ज्ञानस्वरूप-
आनंदकः सुखस्वरूपः एवंसच्चिदानंदस्वरूपंस्वा
त्मानंविजानीयात् अथचतुर्विंशतितत्वोत्पत्तिंव ४

क्ष्यामः बह्मणश्चयासत्वरजस्तमोगुणात्मिका माया
अस्तितःआकाशाः संभूतः आकाशाद्वायुः वायोस्ते
जः तेजसःआपः अद्भ्यःपृथिवि तेषांपंचतत्वानांम
ध्येआकाशाः सात्विकांशात् श्रोत्रेंद्रियसंभूतंजातस्ये
सात्विकांशादसेंद्रियसंभूतः वायोः सात्विकांशात्व
गिंद्रियसंभूतं अग्नेःसात्विकांशात् चक्षुरिंद्रियसंभू
ता प्रथीवी सात्विकांशात् घ्राणेंद्रियसंभूता एतेशां
पंचतत्वानांशमिसात्विकांशात् अंतःकरणं तद्
त्तिभेदात्मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तांतःकरणानिसंभू

तानि एतेषां पंचतत्वानां मध्ये श्रोत्रस्य राजसांशात्
त्वगिंद्रियसंभूतं वायोः राजसंशात्पाणिरिंद्रिय
संभूता वह्नेः राजसांशात्पादेंद्रियसंभूता ~~[illegible]~~स्य जा
स्य राजसांशात्उपस्थेंद्रियसंभूता पृथिवी राजसां
शात्~~[illegible]~~गुदेंद्रियसंभूता एतेषांसमष्टि
राजसांशात्प्राणपंचकसंभूतं एतेषांपंचतत्वा
नांतामसांशात्पंचीकरणंभवति पंचिकरणं
कथंइतिचेत् एतेषांपंचमहाभूतानांतामसांशा
त्रूपंयः एकंएकंभूतंद्विधाविभज्यएकंएकंअ

रइत्युच्यते एवंउपाधिभेदाज्जीवेश्वरभेद
स्थितावत्पर्यंतंतिष्ठतितावत्पर्यंतंजन्ममर
णादिरूपं संसारोननिवर्तते तस्मात्कारणा
न्नजीवेश्वरभेदबुद्धिःकार्या ननुसाहका
रस्यकिंचित् ज्ञानस्यजीवस्यनिर्हंकारस्य
सर्वज्ञस्येश्वरस्यतत्वमसिइतिमहावाक्या
त्कथंभेदबुद्धिःस्याद्उभयाविरुद्धधर्माक्रां
तत्वादितिचेन्नस्थूलसूक्ष्मात्मिकानि॥त्वंपद

ईन्तृतीयावस्थाप्यभ्यपरंअपरंअर्थंचतुर्धाविभज्य
स्वाईत्विन्तेषुअर्थेषुस्वनामचतुष्टयंसंयोजयनंका
र्यंतदापंचिकरणंभवति एतेभ्यःपंचिकृतपंच
महाभूतेभ्यः तदास्थूलशरीरंभवति एवंपिंड
ब्रह्माण्डयोरैक्यं बह्मांडेचसंभृतं स्थूलशरी
राभिमानी जीवनामकंब्रह्मप्रतिबिंबंभवति न
वती साचजीव प्रकृत्यास्वस्मिन्नज्ञत्वंजानाति अविद्योपाधिःसन्नआत्मा
जीवइत्युच्यते मायोपाधिःसन्नआत्माईश्व

वाच्योर्थउपाधिविनिमुक्तं समधिरूपासंपन्नंश्च
द्वचैतन्यंत्वपदलक्ष्यंएवंसत्वाविशिष्टश्चैव वि
राःतत्पवाच्यःउपाधिशून्यंश्चद्वचैतन्यंतत्पद
लक्ष्यं एवंजीवेश्वरयोरभेदबाधकानावः
एवंचवेदांतवाक्येःसद्गुरुरुपदेशेनचसर्वे
ष्वपिभूतेषुयेषांब्रह्मबुद्धिरुत्पंनातेजीवन्मुक्ता
इत्यर्थः ननुजीवन्मुक्तकःयथादेवोहं पुरु
षोहं ब्राह्मणोहंक्षत्रियोहं वैश्योहं शूद्रोहम

ास्मीति दृढनिश्चयः तथा नाहं ब्राह्मणः नस्थूलपुरुषः
किंतु असंगः सच्चिदानंदस्वरूपः प्रकाशरूपः
सर्वांतर्यामिचिदाकाशरूपोऽहं अस्मीति इति दृ
ढनिश्चयरूपापरोक्षज्ञानवान् जीवन्मुक्तः ब्रह्मै
वाहमास्मीत्यपरोक्षज्ञानेननिखिलंकर्मबंधवि
निर्मुक्तस्यात् कर्माणिकतिविधानिसंतिइ
चेत् आगामिसंचितप्रारब्धभेदेनत्रिविधानि
संति ज्ञानोत्पत्यनंतरंज्ञानीदेहकृतंपुण्यपाप

रूपंकर्मयदस्तितदागामित्यभिधीयते संचि
तकर्मकिं अनंतकोटीजन्मानांबीजभूतंयद्य
त्कर्मजातं पृथ्वीपाणितिष्ठति तत्संचि
तंज्ञेयं प्रारब्धकर्मकिंइतिचेत् इदंशरीरं
उत्पाद्यइहलोकेएवंसुखदुखादिप्रदंयत्कर्म
तत्प्रारब्धंभोगेनक्षयंभवति॥प्रारब्धकर्मभोगा
देवक्षयःइति संचितकर्मब्रह्मैवाहमितिनि
श्चयात्मकज्ञानेननश्यति किंचेज्ञानिनः सर्व

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

८ कर्माणि नस्मसात्कुरुतेतथा इतिभगवद्वचनात्
आगामिकर्मापिज्ञानेननश्यतिकिंचआगाम
र्मणांनलनीवत्पत्रानिनांसंबंधोनास्तिकिंचये
ज्ञानिनांस्तुवंतिनजंतिअर्चयंतितान्प्रतिज्ञाति
कृतंसर्वंआगामिक्रीयमाणपुण्यंगछतियेच
ज्ञानिनंसर्वंनिंदंतिद्विषंतिदुखप्रदानंकुर्व
तितान्प्रतिज्ञानिकृतंसर्वंआगामिक्रियमा
माणंयत्पापंकर्मपापात्मकंगछतितथाचश्रुतिः ८

सुहृत्पुण्यकृत्यांद्विषंतःपापकृत्यांगृह्णातीति
तथचात्मनिसंसारंतीत्वाब्रह्मानंदमिहैवाप्नोतिचतरतिनात्मविदइत्यादिश्रुतिः तदुत्पत्
जतुवाकाद्यांश्चपचस्यगृहेथवा ज्ञानसंप्राप्ति
समयेमुक्तोसौविगतात्रया इतिस्मृतिः इतिथा